

1737.

1. Andrus, Christ. Goll. : De capitulationibus episcopo-
rum Yemensis.
2. Paris, Leonhardus Georgius : De eo, quod iustum est extra
legem talionis tam in foro externo quam in foro patri-
ae.
3. Heimbarg, Fr. Casp. : De antihæretica vulgo recrimina-
tione in processu accusatorio ex Romano jure
spectata.
4. Hertelius, Joh. Fried. : De alienatione pædagogum
maritorum pænitentiae, vel omnibus etiam de ea con-
sentientibus illicita.
5. Hertelius, Fr. Tridericus : De juramento testium proce-
posito.
6. Kemmerichus, Biel. Herm, Ord. jur. Prædicans :
Programmata : De iustitibus Germanorum ad conser-
vationem pænitentiae spectantibus, dissertationi in
patriæ. . . Gallieb Adolphi Henrici Heydenreichii præ-
sidi.

1737.

7. Anz, Johannes Reinhardtus : De studio martyrii in ecclesia
sua primitiva. 17
8. Schramburg, H. Gottfried : De testamento nuptiarum. 15
9. Walchius, Joannes Georgius : De hymnis ecclesiae
apostolicae. 16
10. Wegener, Ernestus : De mutuo studio historiarum et
poetiarum nexu. 17
11. Buderus, Christianus Gualterus, Fac. jur. Decanus : Program-
ma, Christiani Henrici Reckhardi . . . auspicali discipulo
habitioni praemissum. 18
- 12^a Buderus, Christ. Gualterus : De jure retractus gentilitatis
in Germania origine. 2 Suppl. 1738 : 1754. 19
13. Buderus, Christianus Gualterus : ~~Historia~~ Programma
Friederici Andreae Gualteri Guesey . . . auspicali discipulo
habitioni praemissum. 20

1737

14. Ruderus, Christianus Gallus: *Historia canonicatum Imp-
regumque Germaniae sive praebendae regiae.*

15^a Corvini, Christianus Joannes Antiochus: *De constitutionibus
2 Sampl.*

16^a Ingen, Jo. Anthonius: *De jure principum sacro-
gelicorum circa oratores sacros.* 2 Sampl. 1738: 1756.

17. Estor, Jo. Gergius: *De societate Leonina et l. 29 § 20.
pro sociis*

18. Heimbürgius, Jo. Casp: *De fisco res debitorum fiscalium
jure creditoris. H. Distrakente.*

19. Heimbürgius, Jo. Casp: *Fac. jur. Decanus: Praeambula,
auspicati Oratorum Fidorici Pii Lindii . . .
praemissum.*

20. Hertelius, Jo. Fredericus: *De jure Romani subtilitate.
Litus . . . Præloris academica, qua praelectiones suas
academicas activas . . . indicat.*

1738.

21. Schierschmidtus, In Tit. 1. : De imputatione culpae et
locationem conductionem
22. Schierschmidtus, In Tit. 1. : De servitute rerum tempor.
locationem conductionem constituta

P. 359

Q. D. B. V.
DISSERTATIO PHILOSOPHICA
DE
CONSVETVDINIBVS

~~1738~~
1738/15^a
16

QVAM
DEO CLEMENTER ADNVENTE
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DOMINO
GVILIELMO HENRICO

DUCE SAXONIAE, IVLIACI, CLIVIAE, MONTIVM, ANGARIAE,
WESTPHALIAE, COMITE SAYNAE, ET WITTGENSTEINI,
RELIQVA
CONSENTIENTE
AMPLISSIMA FACVLTA TE PHILOSOPHICA
PRAESIDE

4

**CHRISTIANO IOANNE
ANTONIO CORVINO**
PHILOSOPHIAE MAGISTRO
PVBLICE DEFENDET
CHRISTIANVS FRIDERICVS POLTZIVS
ROSLAVIENSIS THVR.
PHILOSOPHIAE ET THEOLOGIAE
CVL TOR.
DIE III. MAII MDCCLXXXIX.

GENAE LITTERIS HORNIANIS.

INSTITUTIO PHILOSOPHICA

CONSERVATIONIBUS

DEO CLARETER ADVENTE
SERVISSIMO TINGITUR AG DOMINO
DOMINO

CHARITATIS HENRICO

AMPHIBIA RACV LATEPHILOSOPHICA

CHRISTIANO JOHANNI

ANTONIO CORNIO

CHRISTIANVS ENDRIKVS FORZIVS

ANTONIO CORNIO

IOHANNES HOFFMANN

Q. D. B. V.

PROOEMIUM.

Nihil fere in regno veritatum ita est arduum, de quo ab eruditis in varias partes disputatum non sit. Neminem, nisi plane in historia literaria sit hospes, hoc fugere credo, ut exemplis id confirmare vel le superuacaneum foret. Et qui aliter, quam ita fieri potuit, cum plerique, quibus virorum doctorum olim haerebat nomen, vagis discursibus, quam indubitatis principiis legitimoque concludendi modo sua superstruere mallent. Qui alios scientias debebant docere, scientiae osores, adeoque ignorant

rantes se esse non raro prodebant. Multi eorum, *scientias, quo magis scientificae sunt, ad prudentiam aut sapientiam nihil vel parum facere, inaniter sibi persuaserunt.* Iuris cum primis tam naturalis, quam ciuilis prudentia ita peruersa iudicia est experta. *Tota nostra iuris prudentia coniecturalis est, non scientifica, adserit non nemo.* Praegnans hujus dicti ratio in eo quaeritur, *quia prudentia est.* Quid itaque mirum, si multi istas disciplinas manibus illotis tractaturi, hinc inde hallucinabantur mirifice, erroresque admittebant turpissimos, quos euitare facile potuissent, si scientificae in scientiis incedere ipsis placuisset. Hinc numerus controuersiarum infinitus, animorumque dissensionum finis nullus. Saepius haec bella non sine exacerbatione, eruditos nequaquam decente, sunt gesta; cum tamen de solis non nunquam verbis esse pugnatum, acutiores hodie perspiciant. Non mitiora fuerunt fata celeberrimi istius ex iure naturali & gentium desumpti argumenti, *de Consuetudinibus, cuius insignem esse in vita communi utilitatem, vno ore omnes fatentur.* Egerunt passim de eo veteres eruditi:

eruditi, sed quam feliciter, alii videant. Recen-
 tiori aetio maiori cura illam materiam sibi pertra-
 ctandam sumserunt SLVTERVS, CHRIST. THO-
 MASIVS, ET NIC. HIERON. GVNDLINGIVS.
 SLVTERVS peculiarem de consuetudinibus tra-
 ctatum patrio idiomate conscripsit, Hamburgi edi-
 tum 1694. Aliquot annis post, an. 1699. sub IL-
 LVSTRIS THOMASII praesidio dissertatio ha-
 bita est Halae, sistens *coniecturas de iure consuetu-
 dinis & observantiae*, cujus quinta editio ibidem
 1731. 4to publicam lucem adspexit. GVNDLIN-
 GIVS, cujus insignem eruditionem mirantur
 omnes, parti 7. praestantissimi *Gundlingiano-
 rum* operis brevem dissertationem, *von dem
 Gewohnheits Recht*, inseruit. Alios non adeo
 celebres vt taceam. Non sine praeclaro doctri-
 nae adparatu in hoc argumento pertractando, pro
 more suo, praesertim duos posteriores esse versa-
 tos, ipsorum nominum celebritas cuilibet persua-
 debit. Neque fane id sine ratione. Interim
 non in omnibus consentiunt viri illi eruditissimi,
 sed GVNDLINGIVS THOMASIO, suo licet

praepertori, non femel contradicit, oppofitasque amplectitur fententias, nomine tamen ipfius follicite fuppreffo. Praeterea ex principiis fuis non omnia deriuaffe viros alioquin celeberrimos, nec fystematice fua propofuiffe, ipfa fcriptorum eorundem lectio quemuis docebit. Vbi ergo de difsertationis cujufdam moralis themate cogitabam, hocce, *de confuetudinibus*, prae ceteris adcuratori pertractatione dignum eft vifum. Longe prolixius illud exponere, & exemplis hinc inde ex iure ciuili petitis rem illuftrare mihi mens fuit, fed ob temporis penuriam illud hac vice praeflare haud licuit. Alia vero occafione, fi DEO placuerit, id fiet certiffime. Interim praefentes meos labores, vt benigne excipiat B. L. mihi que & in posterum faueat, eft, quod enixe rogo.

TRA-

TRACTATIO.

§. I.

Libertas *physica*, siue *mentis* est facultas ex pluribus possibilibus illud eligendi, quod maxime placet. Actiones a libertate dependentes *physice liberae* dicuntur, quas, si sint singulares, *facta* vocant iuris naturalis & ciuilis doctores. *Libertas moralis* est independentia actionum physice liberarum ab alterius imperio.

§. II.

Regula, secundum quam actiones liberas instruere obligamur, vocatur *lex* (latiori significato). Quodsi obligatio illa dependeat ab auctoritate alicuius imperantis, est species legis, quae a multis *νόμος* *lex* vocatur. Complexus legum dicitur *Jus*, quae vox alioquin etiam pro facultate morali, it. pro actione iusta sumi solet.

§. III.

Similiter agit qui sub iisdem circumstantiis idem agit.

§. IV.

Similitudo actionum liberarum externarum in eadem societate, qua tali, se excipientium, lege non praescriptarum, dicitur *consuetudo*.

SCHOLION I. Quod actiones liberae hominum vel sint internae, vel externae, & in quonam illae consistant, par-

partim ex Metaphysicis, partim ex iuris prudentia naturali hic supponimus.

SCHOLIUM 2. Consuetudinis vox non unum semper significatum inter eruditos obtinuit. Aliter sumitur in Metaphysica & Ethica, sc. pro habitu agendi ex determinatione praeterita, qualis consuetudo unicum requirit indiuiduum. Nos vero, uti ex definitione patet, eo sensu istam vocem adhibemus, qui in vita communi non minus inualuit, pro eo quod usu receptum, expressa tamen lege praescriptum non est, vor eine hergebrachte Gewohnheit, altes herkommen. Nonnulli iuris ciuilibus doctores termino paullo strictius utuntur, ut idem illis sit ac *ius non scriptum*; sed hac ratione potius esse speciem consuetudinis, pro eo quem nos retinemus significatu, ex sequentibus patebit.

§. V.

Relatio actionis liberae ad legem eius est *moralitas*; cumque relatio illa ad legem vel sit conuenientia siue conformitas, vel disconuenientia siue difformitas cum eadem: hinc quid sit *bonitas* est *prauitas liberae actionis* facili negotio intelligitur.

§. VI.

Actiones bonae sunt, quae legi sunt conformes, quae vero ei contrariantur *males* vocantur. *Actiones* quae nec bonae sunt, nec *males actiones indifferentes* siue *neutrae* audiunt.

§. VII.

Actiones creaturarum liberae quaecumque ad legem naturae relatae, vel cum ea conueniunt, vel non conueniunt (per princ. I. N.). Ergo respectu legis naturae *actiones* creaturarum liberae omnes, vel bonae sunt

sunt vel malae, nulla vero est indifferens (§. praec.).
Quaecunque ergo actio libera a lege naturae praecepta
non est, illa ab eadem est prohibita, & quaecunque
actio libera legi naturae repugnat, ab ea praescripta es-
se non potest (propter oppositionem immediatam).

§. VIII.

Homines non raro agunt, quod lege naturae pro-
hibitum est (per exper.); dantur itaque actiones liberae
a lege naturali non praescriptae, saepius etiam externae.

§. IX.

Fieri ergo potest, vt oriatur similitudo actionum
liberarum externarum in eadem societate se excipien-
tium, lege naturali non praescriptarum (§. praeced.),
consequenter respectu ipsius legis naturae potest oriri
consuetudo (§. IV.), quae tamen semper est mala,
(§. VII. VI.).

§. X.

In republica multae quidem actiones liberae ex-
ternae per leges in ea latae determinari possunt, talis
vero res publica, in qua de omnibus fit constitutum,
adhuc non existit, nec facile vnquam existet.

§. XI.

Possunt itaque in republica quadam dari actio-
nes liberae externae, lege expressa, in republica
lata, non determinatae (§. praec.), quae adeo neque a
lege ista iniunctae, neque ab eadem prohibitaee censerentur

B

pos-

possunt, & hinc neque bonae sunt, eo respectu, neque malae, consequenter indifferentes (§. VI.).

SCHOLION e. g. qualibus vti debeamus pileis, gladiis, vestimentis &c. in multis rebus publicis determinatum non est, adeoque eatenus indifferens.

§. XII.

Leges in republica latae non semper obseruantur (per exper.); possunt ergo in republica dari actiones legibus istis repugnantes, adeoque iis non praescriptae, quae vero sunt malae (§. VI.).

SCHOLION. Hinc videmus, quod actiones liberae externae, a lege, in republica lata, non praescriptae duplicis generis esse queant, quarum aliae sunt indifferentes (§. XI.) aliae malae (§. XII.).

§. XIII.

Cum in republica dari queant actiones liberae externae, lege in eadem lata non praescriptae (SCHOL. §. praec.), eaedemque se excipere: respectu legum in republica latarum consuetudo oriri potest (§. IV.).

§. XIV.

Actiones liberae externae, a lege in republica lata, non praescriptae, vel sunt indifferentes, vel legi repugnant (SCHOL. §. XII.): consequenter consuetudo in republica orta vel erit legi contraria, vel erit indifferens.

§. XV.

Similitudo actionum liberarum externarum in eadem

dem societate, qua tali, se excipientium indifferentium vocatur *consuetudo praeter ius sine legem*. *Consuetudo vero contra ius sine legem* est similitudo actionum liberarum externarum in eadem societate, qua tali, se excipientium, legi in illa societate latae repugnantium.

§. XVI.

Consuetudo itaque contra ius obtinens, si eam tantum referas ad illam legem, cui repugnat, est mala (praec. §. VI.).

SCHOLIUM. Qua ratione illa bona esse, imo legis vigorem nancisci queat, ex inferius dicendis elucescet.

§. XVII.

Ex definitione consuetudinis (§. IV.) patet ad eam requiri actiones plures: vnica ergo actio consuetudinem nondum efficit.

SCHOLIUM. Quot praecise actus requirantur ad id vt consuetudo oriatur, ex solius rationis principiis non potest determinari. Pro circumstantiarum diuersitate nonnumquam duae, nonnumquam vero plures duabus requiruntur actiones. Mirifice alioquin a se dissentiant hac in re viri eruditi. Nonnulli vnicum iam actum sufficere ad consuetudinem contenderunt, sed haec sententia quam nullo superstruatur fundamento ex superioribus patet. Duae actiones sufficere alii arbitrantur, e. g. FELTMANNVS Lib. XXXII. ff. de LL. num. 2. vbi inter alia: etiam biduo, inquit & duobus actibus introduci potest consuetudo, cum quo etiam facit IOANNES HENRICVS DE BERGER in Oeconomia Lib. I. Tit. I. §. XIX. pag. 13.

FELTMANNVM refutat THOMASIVS in
 Diss. de iure consuetudinis & obseruantiae §. CXVI.
 Iure romano requiritur ad consuetudinem fre-
 quentia actuum, vbi NODTIVS in Commenta-
 rio ad ff. de leg. S. C. & long. consuet. p. 22. in-
 quit: neminem sibi posse persuadere, *frequentem*
 esse senatum, *frequentem* populum, aut *frequens* col-
 legium, cum adiunt duo aut tres de senatu, de po-
 pulo, aut de coll-egio; ex quibus verbis eius sen-
 tentia satis clara euadit. conf. GVNDLINGIVS
 von dem Gewohnheits-Recht (§. XVII.).

§. XVIII.

Imitari aliquem est, idem agere, quod ille, sub iis-
 dem circumstantiis, ea intentione, vt ipsi similes eua-
 damus.

§. XIX.

Si ergo quis alterum imitatur, eius actiones simi-
 les sunt actionibus eius, quem imitatur (§. praec. & III.).

§. XX.

Fieri potest, vt alterum, nobiscum in eadem so-
 cietate viuente imitemur in actionibus liberis exter-
 nis lege non praescriptis; saepius enim illud actu fieri
 experientia docet.

§. XXI.

Potest itaque fieri, vt per imitationem oriatur
 similitudo actionum liberarum externarum in eadem
 societate, qua tali, se excipientium lege non praescripta-
 rum (§. praec. & XIX.); adeoque consuetudo (§. IV.).

§. XXII.

§. XXII.

Saepeius contingit, vt vnus sub iisdem circumstantiis easdem perpetret actiones liberas externas, quas alter perpetravit in eadem societate viuens, licet ille qui nunc idem agit, hoc ignoret (per exper.).

§. XXIII.

Quicumque alterum imitatur, intentionem habet, vt alteri euadat similis (§. XIX), consequenter similitudinem actionum adpetit. Iam nihil, nisi quod cognoscimus, adpetere possumus (per princip. Psychol.). Hinc qui alterum in actionibus certis imitatur, easdem cognoscat oportet.

§. XXIV.

Fieri adeo potest, vt oriatur consuetudo, licet vnus alterum non imitetur, siue quod idem, non omnis consuetudo ex imitatione ortum trahit (§. praec. XXII. & IV). Falluntur itaque qui ad omnem consuetudinem imitationem requirunt.

§. XXV.

Vt consuetudo oriatur, plures illae actiones similes se excipiant oportet (§. IV.), siue debent esse successiuae.

§. XXVI.

Vbicumque dantur successiuae, ibi datur tempus (per princ. Ontol.); vnde si oriri debet consuetudo, necessario tempore quodam opus est (§. praec.), siue nulla consuetudo oriri potest in instanti.

SCHOLION 1. Nos itaque hanc thesin ex eo deducimus, quod actiones requirantur plures *se inuicem excipientes*; interim illi quoque qui vnicam actionem liberam externam sufficere arbitrantur, propositionem eandem admittunt, illamque probare possunt vel exinde, quia ista actio per aliquod tempus debeat continuari, vel ex eo, quod actio creaturarum libera omnis varia successiua inuoluat.

SCHOLION 2. Ex solius rationis principiis hac de re demonstrare nihil licet, nisi quod ad consuetudinis ortum requiratur tempus; sed quantum praecise temporis necesse sit spatium, generatim non determinatur. Diuidicandum illud est ex circumstantiarum diuersitate. Potest sufficere tempus breuius, si actio vna non multo post alteram sequatur. Quodsi vero longius temporis interuallum inter actiones intercedat, diutius requiritur tempus. Ius positium humanum passim hic quaedam determinare vulgo creditur, e. g. si consuetudo sit introducta praeter legem, decennium tantum, si vero contra legem, annos quadraginta requirere dicitur ius Canonicum. Hanc vero opinionem, vsu licet receptam, debito carere fundamento iudicat BERGERVS loc. cit. p. 14. Nec desunt, qui sibi persuadent, iure Saxonico ad consuetudinem quameunque siue sit praeter, siue sit contra ius, spatium 31. annorum 6. hebdomadam & 3. dierum, idque a primo consuetudinis actu, qui probari potest, esse computandum. Prouocant vt id probent ad Land-Recht Lib. I. art. 29. & 38. THOMASIVS ex istis textibus nihil posse deduci contendit siquidem in illis non de consuetudine, sed praescriptione potius sit sermo. Interim in foro illam sententiam esse receptam, notum est viris in praxi iuris versatissimis. Dantur etiam inter doctores, qui ad consuetudinem tempus immemorabile requirunt, teste IOANNE BRVN-
NEMAN-

NEMANNO in Comment. in quinquaginta libros ff. p. 17.
b. Edit. Witteb. & Berolini 1701. fol.

§. XXVII.

Voluntas, quae verbis dedatur, *expressa* vocatur, quae vero ex actionibus externis aliis colligitur, *voluntas tacita* audit. Hanc non cognoscimus nisi probabiliter tantum (per princ. I. N.).

§. XXVIII.

Quidquid imperans vult a subditis obseruari, illud nisi rationi repugnet, & ignota sit illis principis voluntas, obseruare subditi tenentur (per princ. iuris G.), adeoque subditis sola imperantis voluntas de subiectorum actionibus, modo rationi non repugnet, & subditis innotescat, lex est (§. II.).

§. XXIX.

Promulgatio legis secundum b. KOEHLERVM in I. G. §. 997. est actus quo efficitur, vt cives subditi legem qua valituram cognoscant.

SCHOLIUM. Possent etiam definiri, quod sit actus, quo princeps subditis verbis declarat, quid fieri ab illis velit.

§. XXX.

Subditi vel ex disertis imperantis verbis, vel ex aliis principis actionibus eius voluntatem de illis, quae a subditis fieri debent colligere queunt.

§. XXXI.

§. XXXI.

Duplici itaque ratione subditis voluntas imperantis de his, quae sint agenda, innotescere potest (§ praec). Vnde lex in republica obtinens dividi solet in scriptam & non scriptam. *Lex scripta* est, quae est promulgata, *lex non scripta*, quae non promulgata est. Quid sit *ius scriptum* & *non scriptum* ex dictis & §. II. intelligitur.

SCHOLIION. Qui vocum significationes ex etymologiis eruere solent, *legem scriptam* vocant, quae in scripturam redacta sit, *non scriptam* quae in scripturam redacta non sit. Praeter alios illustr. THOMASIVS loc. cit. §. XXVIII. in ea est opinione; sed adiensum ipsi denegant plerique antiquitatum peritiores v. g. ipse GYNDLINGIVS loc. cit. VLRICVS HVBERS, ICTUS celeberrimus, praelect. Iur. Civ. Tom. I. p. 12. Edit. Lips. 1725. 4. 10. SCHILTERVS Exercitt. ad ff. T. I. p. 5. a. edit. Francof. & Lips. 1713. fol. it illustr. HEINECCIUS Instit. §. XLIV. in Schol. & alii.

§. XXXII.

Consuetudines interdum rationi repugnant, interdum minus. Prioris generis *consuetudines rationabiles*; posterioris *irrationabiles* vocantur.

SCHOLIION. Diversam esse hanc consuetudinis divisionem ab illa, quae §. 15. est adlata, ex ipsis definitionibus est manifestum. BERGERVS loc. cit. p. 13. ad rationabilitatem consuetudinis requirit, ut iuri vel naturae, vel diuino vniuersali non repugnet: quae vero alterutri iuri aduersetur, illam esse irrationabilem. Consuetudinis irrationabilis exemplum esse adferit, daß die Müller dieienigen, so etwas in denen Maßsen

len entwenden, mit der Knoten-Weitsche zu straffen befugt seyn sollen, quia scilicet hoc vindictam permittat, poenamque priuatam. Iure canonico consuetudo eiusmodi irrationabilis *corruptela* dicitur.

§. XXXIII.

Omnes homines possunt errare, etiam in repraesentatione boni & mali; adeoque bonum, quia sibi illud tanquam malum interdum repraesentant, auersari, malum contra quod pro bono habent, adpetere, (per princ. Met. & moral.). Idem ergo de imperantibus, de quibus hic est sermo, est adferendum.

§. XXXIV.

Hinc fieri potest, vt imperans subditis ea agenda praescribat; quae sunt mala (§. praec.).

§. XXXV.

Possibile est, vt imperantis cognitio mutetur, adeoque is errorem cognoscat, per consequens subditis oppositum eius, quod olim, faciendum praescribat. Voluntas imperantis de iis quae sunt facienda, si subditis innotescit, lex est (§. XXVIII.), vnde leges imperantium possunt sibi inuicem contrariari, siue una alteram tollere vel ex toto vel ex parte. Lex una alteram *abrogat*, si eam in totum tollit; si autem una alteram tollat in tantum, vel ex parte, illi *derogare* dicitur. Potest ergo lex imperantis una alteram abrogare, vel ei tantum derogare.

C

§. XXXVI.

§. XXXVI.

Interdum ea sunt bona, quae imperans prius subditis facienda praescribit, ubi contingere potest, ut tempore sequenti, cognitione mutata, illa habeat pro malis, adeoque ulterius observari nolit, consequenter & hac ratione lex vna alteram tollat.

§. XXXVII.

Lex posterior in republica derogat priori, vel eandem omnino abrogat (per princ. I. G.).

SCHOLIUM. Si cui demonstrationem hujus propositionis perspicere volupe sit, adeat B. KOEHLERVM in I. G. §. 1009.

§. XXXVIII.

Impeditio est actus ea intentione factus, ut illud non fiat, quod alioquin factum fuisset. Potest itaque impeditio vel *physica* esse vel *moralis*.

SCHOLIUM. De impeditioe in significato strictiori, quae nimirum fit animo deliberato, hoc loco esse sermonem, quilibet facile intelligit.

§. XXXIX.

Impedimentum est, quod continet rationem, cur aliquid non existat, quod alioquin exstiturum fuisset. *Medium* est quod in se continet rationem, existentiae finis. Remotio itaque impedimentorum est etiam medium propositum obtinendi.

§. XL.

Si quis voluntatem habet seriam certum finem obtinendi.

tinendi, media adhibet ad illum finem conducentia (per princ. Met. & Mor.). Remotio impedimentorum etiam pertinet in numerum mediorum (§. XXXIX.), consequenter qui serio aliquid intendit, impedimenta, si ea cognouerit, remouere, quantum potest, studebit.

§. XLI.

Dum princeps subditis fert legem, vult vt aliquid existentiae reddatur. Transgressio legis rationem in se continet, cur illud non fiat quod alias existitum fuisset: consequenter, est impedimentum eius, quod princeps per legem intendebat (§. XL.). Vnde si principis voluntas sit seria, illud impedimentum remouebit, quantum potest (§. XXXIX.).

§. XLII.

Quodsi itaque princeps aliquam tulit legem, quam violari a subditis nouit, neque tamen transgressionem impedit, cum possit, eius voluntatem de obseruatione istius legis non amplius seriam esse recte colligitur (§. XLI.).

§. XLIII.

Subditis liberum non est, vtrum legi principis conuenienter viuere velint, an minus? Sed potius, quam diu imperantis voluntatem de obseruatione legis seriam esse cognoscunt, secundum eam actiones suas dirigere obligantur (per princ. I. G.).

§. XLIV.

Obligatio subditorum, vt legi satisfaciant, de-

pendet a voluntate imperantis (§. II. XXVIII.), quae feria esse praesumitur (per princ. I. G.). Quodsi ergo non amplius feriam esse voluntatem imperantis cognoscant, cum voluntas, quae feria non est, reuera voluntas non sit (per princ. Met. & Mor.): fundamentum obligationis cadit, illi legi pristinae actiones suas attemperandi, per consequens ipsa obligatio.

§. XLV.

Illae actiones, de quibus lege nihil determinatur respectu illius legis *liberae* vocantur, scil. *moraliter liberae*; quae itaque differunt ab actionibus physice liberis, prout nuncupari solent, de quibus sermo nobis fuit (§. I.).

§. XLVI.

Si cessat obligatio legis, actiones, circa quas lex versabatur, & quae antea erant non liberae ut fiant, non ulterius determinantur, adeoque rursus sunt liberae (§. praec.), consequenter in subditorum arbitrio positum est, vtrum illas perpetrare velint, an minus?

§. XLVII.

Permissio est absentia impeditionis, quae fieri poterat.

SHOLION permissionem proprie tantum praedicamus de entibus intellectu praeditis.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

Ens intelligens adcurate loquendo nihil potest impedire nisi quod alioquin futurum esse *cognoscit* (§. XXXVIII.). Cum itaque permissio inuoluat, ut impeditio fieri potuerit a permittente (§. praec.); ille qui aliquid permittit id quod permittit cognoscat oportet.

§. XLIX.

Quicumque ergo aliquod factum prorsus non cognoscit, illud, si vel maxime existentiam nanciscatur, permittere dici non potest (§. XLVIII.).

§. L.

Si in republica quapiam certae actiones perpetrentur, eas nouerit imperans, viresque habeat sufficientes, eas impediendi, impeditionem tamen, quum posset, non adhibet; illas actiones permittit (§. XLVII.).

§. LI.

Quodsi itaque fiant actiones legi ab imperante latae repugnantes, vel adhuc in societate indifferentes, deferantur ad principis aures, neque tamen ille poenarum inflictione, contradictione, vel alia ratione vltiorem transgressionem impediat, cum posset, actiones illas permittere recte censetur (§. praec.).

§. LII.

Qui enti ratione praedito certas actiones permittit,

tit, non *ideo* obligat istud ad actiones *easdem* perpetrandas, sed liberum ei relinquit, vtrum velit istas facere actiones, an minus? adeoque eatenus vult, vt ens illud rationale *possit* agere & non agere.

§. LIII.

Vbi itaque imperans subditis actiones quasdam permittit, subditi habent ius, siue facultatem ita agendi (§. praec.), non autem *idcirco* ad ita agendum obligantur, vt si id non agant possint puniri, vel alia ratione incommoda ipsis inde enascantur.

§. LIV.

Ius *obligationis* vel *legale* vocatur, quo quis ad aliquid agendum obligatur, ius *licentiae* vero siue *impunitatis*, quo alicui liberum est, vt possit aliquid agere vel non agere.

SCHOLIION. Diuisionem hancce fundamento non destitui, ex ipsa re patet, v. g. pileos minori forma gerendi ius habemus licentiae, non vero statim ius obligationis, vt aliquis posset puniri, qui pileo minori non vteretur. Conf. CHRIST. THOMASIVS loc. cit. §. XXVII. Coincidunt cum dictis, quae adnotat GVNDLINGIVS loc. cit. §. XV. de lege permittente & prohibente vel praecipiente.

§. LV.

Ea, quae permittit subditis imperans, in libertate subditorum eatenus sunt posita, licet *ideo*, vt ea faciant
non

non statim ab imperante obligentur (§. LIII): per consequens ad illa facienda non statim est ius obligationis vel legale, sed tantum ius licentiae vel impunitatis. (§. LIV.).

§. LVI.

In republica soli imperanti ius praescribendi leges competit (per princ. I. G.). Quaecunque ergo actiones subditorum ab imperante non determinantur, illae eatenus sunt indifferentes (§. VI.), siue eas perpetrandi subditis competit ius licentiae, quod a voluntate principis dependet.

§. LVII.

Consuetudo, de qua hic est sermo, requirit actiones liberas externas, quatenus spectant ad societatem (§. IV.). Si ergo consuetudo aliqua oriatur, siue contra ius, siue praeter ius & ad principis perueniat aures, qui impedire eandem potuisset, quod tamen non fecit; ille eandem permittere velle recte colligitur (§. XLVII.), atque adeo subditi secundum eandem agendi ius quidem habent licentiae seu impunitatis (§. LVI.), non vero eam ob causam statim ius legale vel obligationis (§. LIV. & LV.).

§. LVIII.

Quod aliquis habeat voluntatem alteri aliquid permittendi, vel ex disertis ipsis, quibus id declarat, verbis patescit, vel ex omissione impeditiois, quae tamen ab eo fieri poterat, colligitur; adeoque voluntas aliquid permittendi vel tacita est, vel expressa (§. XXVII.).

§. LIX.

§. LIX.

Ius itaque licentiae, quod habent subditi, aliquid agendi, vel omittendi a voluntate imperantis vel tacita vel expressa dependet (§ LVIII. LVII.).

§. LX.

Cum id, quod aliquis permittere dici potest, ipsi innovaverit necesse sit (§ XLVIII.); sequitur, ut, si aliqua oriatur in republica consuetudo, quae vero ad imperantis aures non defertur, illam ab imperante permittam esse colligi non statim possit, adeoque ius impunitatis vel licentiae non efficiat (§. LIV.).

§. LXI.

Permissio impeditiois possibilitatem in permitte requirit (§. XLVII). Quod si ergo consuetudo oriatur, vel legi priori repugnans, vel actionum adhuc indifferentium, praeterea ad principis vel maxime delata sit aures, qui vero eo tempore impediendi consuetudinem potentiam atque vires sufficientes non habuit; certo concludere non possumus quod permittere imperans eandem velit.

§. LXII.

Quae imperans facienda iniungit subditis, rationi aduersa haud esse praesumuntur (per princ. I. G.): ubi itaque aliqua consuetudo ipsi rationi aperte contradicat, princeps illam permittere velle non praesumitur, adeo-

adeoque ius impunitatis non facit. Non tamen eadem prorsus est ratio, si quod repugnet rationi consuetudo adeo apertum non sit. Ibi enim consuetudinis irrationabilitas non a quocunque statim perspicitur.

SCHOLIION. Neque tamen aliquid quod primo intuitu naturali legi repugnare videtur, statim pro tali reputandum esse, recte monet cel. GVNDELINGIVS loc. cit. §. XV. idemque exemplo illustrat Spartanorum, qui iuuenibus, aliis singulari celeritate sua auferentibus poenas non infligebant, potius eiusmodi quid permittebant. Hic sane facili negotio in mentem alicui posset venire, Spartanos furta impune tulisse: quam certe consuetudinem admodum irrationabilem futuram fuisse, optime iudicat laudatus Auctor, & addit: Alles dieses ist noch kein Diebstahl zu nennen, sie wolten ihre Bürger in Aufmerksamkeit und Ordnung halten. Damnum, quod quis sua culpa sentit, non est damnum. Also sagten sie, ist es auch kein Diebstahl, wenn diejenige, welche die Entwendung verwehren können, dieselbe durch ihre eigene Schuld nicht verwehren. Sie waren nicht so alber, daß sie solten dafür gehalten haben, Diebstahl wäre nicht unrecht. Nur sagten sie, diß ist erst Diebstahl, was dem andern ohne seine Schuld entwendet wird.

§. LXIII.

Quodsi ergo consuetudo, siue sit praeter ius, siue contra ius, ius licentiae efficere debet, oportet 1) sit rationa-

D

tiona-

tionabilis, faltim non aperte irrationabilis (§. LXII.),
2) delata ad principis aures (§. LX.), 3) a principe,
qui tamen eam impedire potuiffet, non impedita
(§. LXI.).

§. LXIV.

Voluntas imperantis de actionibus fubditorum
liberis, quatenus ad rempublicam fpectant, eft lex
(§. XXVIII.). Si itaque confuetudo habeat requifi-
ta §. praeced. adducta: illa habet vim legis; & fi
accedat, quod imperantis voluntas non patefcatur ex
verbis illius difertis, fed ex aliis eius actionibus, eft
lex quae promulgata non eft, (§. XXIX.) adeoque lex
non fcripta.

SCHOLIION. Conferri hic iterum meretur illustr.
GVNDLINGIVS loc. cit. §. XV. vbi inter le-
gem permittentem & prohibentem vel praeci-
pientem diftinguendum effe recte docet. Ita
enim ille: die Gewohnheit, fprechen fie, verbin-
det mich nicht, daß ich eben alfo thue, wie ander-
re: Es zwinget mich niemand zur Nachahmung.
Wenn alle Leute Degen tragen, da es zuvor ver-
boten gewesen, mit einem Gewehr umher zu fpa-
zieren; fo kan ich doch meinen Mantel behalten,
und damit gravitairifch einher treten. Hierauf ant-
worte ich, es fey mit diefem Einwurf, gleich wie
mit dem Streit de lege permittente und pro-
hibente, vel praecipiente befchaffen. In al-
ler permission fteckt auch eine prohibition, oder
praereception, Gebot und Verbot. Denn
wenns

wenns erlaubt ist einen Degen zu tragen, so ist es allen verboten, mich zu hindern, oder allen geboten, mir die Freyheit zu lassen. Possit hic illa attingi quaestio, annon *interdum* consuetudo ius faciat obligationis vel legale: verum temporis angustia, praeter opinionem, exclusi, alia vice ea de re, deo adnuente, pro viribus sumus acturi.

§. LXV.

Oriuntur interdum consuetudines; illis requisitis (§. LXIV.) vel omnibus, vel quibusdam destitutae (per exper.). Ergo non omnis consuetudo est lex non scripta siue ius non scriptum.

§. LXVI.

Ius non scriptum requirit voluntatem imperantis, de iis, quae subditi agere debent, tacitam tantum, quatenus illa non sunt aperte contra rationem (§. XXXI. XXVIII.). Possibile itaque est, vt ex vnica actione subditorum, voluntas principis tacita pateat, quae rationi contraria non fit, adeoque origo iuris non scripti non praecise actionum requirit pluralitatem. Consuetudo vero omnis actus postulat plures (§. XVII.): non ergo omne ius non scriptum siue omnis lex non scripta est consuetudo, vel ex ea oritur.

SCHOLION. Ex dictis est manifestum, consuetudinem debitis requisitis instructam, speciem esse iuris non scripti; cumque idea consuetudinis rursus latior fit idea iuris non scripti (§. LXV.): idea consuetudinis & iuris non scripti sunt excedentes & excessivae,

prouti a nonnullis Logicorum vocari solent. Conf.
excell. REYSCHIVS in Syft. Log. §. XLIV. LXII.

§. LXVII.

Lex posterior abrogat priorem, vel ei derogat (§. XXXVII.); cum ergo consuetudo in republica orta, licet repugnet legi cuidam, modo habeat requisita adducta (§. LXIV.), accipiat vim legis (§. praec.): illa etiam legem priorem vel abrogare vel saltim ei derogare poterit. Sed vice versa quoque, si aliqua adhuc obtinuerit consuetudo, princeps per nouam legem illam rollere potest, vel ex toto vel ex parte.

§. LXVIII.

Consuetudo talis, de qua §. LXIV. fuit sermo, est tanquam lex respicienda (§. LXVI.). Quodsi ergo eiusmodi consuetudo adhuc fuerit recepta, & alia iisdem requisitis instructa, sed priori repugnans, oriatur; haec posterior, tanquam lex posterior, priori vel derogabit, vel eam prorsus abrogabit (§. XXXVII.).

§. LXIX.

Probabilitatis gradus dantur quam plurimi (per princ. Log.). Cum itaque consensus principis tacitus ex illius actionibus tantum probabiliter colligatur (§. XXVII.): hic varii probabilitatis gradus possunt habere locum.

§. LXX.

Si, consuetudine quadam orta, aliquis, eidem actiones suas conformans, idcirco apud principem deferatur, hic tamen poena illum non adficiat, vel alio modo se consuetudinem improbare non patefaciat; consensus

sensus imperantis tacitus in consuetudinem istam longe pater probabilius, quam si id factum non esset (§. LXIX. & per princ. Met. & Mor.); adeoque hac ratione, ceteris paribus, illam consuetudinem legis vim habituram dubitare nequit (§. LXVI.). Interim licet id non contingat, voluntas tamen imperantis tacita ex sola permissione colligi potest, per consequens, ut aliqua consuetudo accipiat vim legis, non semper eiusmodi contradictio actionibus eius, qui secundum consuetudinem agit, coram imperante facta, requiritur, siue ut alii loquuntur, actus iudiciales ad talem de qua nos loquimur, consuetudinem, non sunt necessarii.

SCHOLION. Habemus hac in re nobiscum facientem Illustr. GUNDLINGIUM §. XIX. seqq. ubi §. XX. TITIVM refellit, qui contradictionem in iudicio postulat, seu vult, ut aliquis apud imperantem accusatus sit, quod actiones suas consuetudini accommodauerit, imperans vero illud non improbauerit, adeoque se permissurum eiusmodi consuetudinem satis luculenter declaret. Alii non quidem ad omnem consuetudinem eiusmodi contradictionem requirunt, sed tamen ad consuetudines contra ius; v.g. ita statuit BERGERVS p. 14. &c. verum neque hoc se rite habere, ex dictis intelligimus.

§. LXXI.

Scriptura ad essentiam iuris scripti non requiritur, nec absentia scriptionis ad essentiam iuris non scripti (§. XXXI.). Quod si ergo aliquis memoriae

D 3

caussa

caussa illam consuetudinem redigat in scripturam, vel ipse imperantis iussu, non desinit illa esse lex non scripta sive ius non scriptum. Aliter autem rem se habere, si imperans promulgationem iubeat, patet ex antecedentibus.

§. LXXII.

Quomodo probari possit & debeat, quod aliqua orta sit consuetudo, nunc exponere, itemque qualis sit differentia inter consuetudinem, praescriptionem & stilum curiae explicare, nec non alia eius generis plura in medium adferre, mihi mens erat: verum nimia breuitas temporis efficit, ut & haec materias sicco, quod aiunt, pede praeterire necessum habeam; quod adeo non aegre feret B. L. Alia vice & ea, quae in praesenti dissertatione occurrunt, vberius deducam, volente DEO, & omissa pro viribus & argumenti dignitate supplebo.

VIRO

VIRO
 IUVENI NOBILISSIMO ATQUE ORNATISSIMO
**CHRISTIANO FRIDERICO
 POLTZIO**

THEOLOGIAE ET PHILOSOPHIAE
 CVLTORI SOLERTISSIMO

S. P. D.

M. CHRIST. IOH. ANTON. CORVINVS

EX QUO TIBI innotescere, TV Aque consue-
 tudine iucundissima frui datum mihi fuit,
 me haud exiguam semper ex eadem percepisse,
 voluptatem publice profiteor. Tua diligentia
 Tuusque discendi ardor mirifice nunquam non
 se mihi probauere, sinceritasque Tua, & vir-
 tutis studium non interruptum singularem in
 Te amorem, in me incenderunt. Prioris, di-
 ligentiae nimirum, publicum aliquod speci-
 men in lucem edere non dubitas, dum disser-
 tationem praesentem contra celeberrimorum
 Viro-

Virorum insultus tueri tecum constituisti. Licet itaque hoc factum nondum sit, nihilo tamen minus, quoniam felix tuum ingenium, tuumque doctrinae adparatum perspiciendi occasio mihi contigit, de futuro, quasi iam factum esset, strenua nimirum nostrae dissertationis defensione, adeoque eruditionis tuae documento, ex animo TIBI gratulor, summumque Numen obtestor, ut tuis studiis vltiores semper velit largiri progressus, quo integra respublica literaria, & cum primis christianorum coetus fructus ex Te percipere possit vberimos. Vale, & quod fecisti adhuc, mihi porro faue-
 dab. Ienae d. III. m. Maii. A. R. S.

MDCCXXXVIII.

S. D. G.

Jena, Diss.,

ULB Halle 3
003 791 262

f
JA → OL

neu 17 70 Stück redupliff

B.I.G.

Farbkarte #13

Q. D. B. V.
DISSERTATIO PHILOSOPHICA
DE

CONSVETVDINIBVS

QVAM
DEO CLEMENTER ADNVENTE
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DOMINO
GVILIELMO HENRICO

DVCE SAXONIAE, IVLIACI, CLIVIAE, MONTIVM, ANGARIAE,
WESTPHALIAE, COMITE SAYNAE, ET WITTGENSTEINII,
RELIQVA
CONSENTIENTE
AMPLISSIMA FACVLTATE PHILOSOPHICA
PRAESIDE

CHRISTIANO IOANNE
ANTONIO CORVINO

PHILOSOPHIAE MAGISTRO
PVBLICE DEFENDET
CHRISTIANVS FRIDERICVS POLTZIVS
ROSLAVIENSIS THVR.
PHILOSOPHIAE ET THEOLOGIAE
CVLTOR.

DIE III. MAII M DCC XXXIIX.

—
IENAE LITTERIS HORNIANIS.

1738/15^a
16

4